

Ольга ПАШКОВА

кандидат історичних наук

Національний університет оборони України

(Київ, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6525-4613>Електронна пошта: black_swift@ukr.net**МІЛІТАРИЗАЦІЯ МОЛОДІ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ ДОНБАСУ
КРИЗЬ ПРИЗМУ НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТІВ ОКУПАЦІЙНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ
(2015–2021)**

У статті виокремлено та проаналізовано основні документи, прийняті у самопроголошених утвореннях на тимчасово окупованих територіях Донецької і Луганської областей, у сфері патріотичного виховання місцевої молоді. З'ясовано, що нормативно-правові акти (закони, концепції, програми, методичні рекомендації тощо), розроблені на територіях, непідконтрольних владі України, у період 2015–2021 рр., відобразили основні підходи та погляди на виховання місцевого населення, визначили суб'єктів державного регулювання і управління у цій сфері. Виявлено, що змістове наповнення заходів патріотичного (військово-патріотичного) виховання ґрунтувалося на наративах радянської та сучасної російської історичної думки, апелювало до мілітарної тематики та експлуатації ностальгії за радянськими виховними практиками. Зроблено висновок, що очікуваний результат мілітаризації (або так званого військово-патріотичного виховання) населення полягав, з одного боку, у формуванні «світогляду» молоді (у першу чергу, покоління дітей, які народилися за період тимчасової окупації з 2014 р.), що унеможливило б реінтеграцію її в українське суспільство, з іншого – у підготовці до «захисту Вітчизни» (вивченні основ військової справи) у разі ескалації збройного конфлікту між росією та Україною.

Ключові слова: нормативно-правова база, законодавство, військово-патріотичне виховання, мілітаризація, окупація, молодь.

Вступ. Збройна агресія росії у 2014 р. продемонструвала різні підходи російського військово-політичного керівництва до використання регіонів України, їх ресурсів, у тому числі людських. Якщо окуповану територію Криму держава-агресор позиціонувала як суб'єкт російської федерації, то на території ОРДЛО створила умови для імітації «державності» квазіреспублік. Підтримання лояльності населення тимчасово захоплених територій Донбасу до окупаційних адміністрацій та російського режиму, просування та закріплення ідеології «русского мира», витіснення всього українського із суспільного життя та мілітаризація дітей та молоді потребували відповідного «законодавчого» підґрунтя. Хоча «захист Вітчизни» був визначений обов'язком громадян псевдореспублік, проте, потребував не просто формального закріплення у «конституціях», а системної роботи по формуванню відповідного світогляду. З огляду на це, окупаційні адміністра-

ції почали розробляти «нормативну базу» для регулювання питань «патріотичного виховання» населення ОРДЛО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти життя населення тимчасово окупованих територій України стали темою наукових студій вітчизняних та зарубіжних дослідників. Серед інших питань у фокусі їх уваги перебуває незаконне включення державою-агресором окупованих територій України, зокрема Автономної Республіки Крим та м. Севастополь, у правове поле російської федерації. Це стосується у першу чергу освітньої сфери (Тищенко, Ю., Каздобіна, Ю., Гучакова, Т., Смірнов, О., Горобчишина, С. & Дуда, А. 2016, с. 47–48, 52–54), у тому числі патріотичного (військово-патріотичного) виховання населення півострова (Калінічева, Г.І. (за заг. ред.). 2020, с. 328).

На території окремих районів Донецької і Луганської областей, у свою чергу, росія створила

псевдодержавні утворення, що почали розробляти власну нормативну базу, що мала слугувати свого роду ознакою легітимності. Окремі «нормативні» документи у сфері патріотичного виховання в ОРДЛО розглядали вітчизняні та зарубіжні дослідники: С. Мовчан, М. Суляліна, А. Галай (Мовчан, С., Суляліна, М., Галай, А. 2020), Н. Свинаренко (Свинаренко, Н. 2022, с. 646–653), Я. Барб'єрі (Barbieri, J. 2023), Г. Бакен (Oliinyk, H. & Vækken, H. 2023; Vækken, H. 2024), а також авторка статті (Pashkova, O. 2023, с. 244–245; Пашкова, О. 2023, с. 73) у контексті досліджень стану місцевої системи освіти, зокрема мілітаризації дитячого населення. У цілому, саме термін «мілітаризація» як підпорядкування економічного, політичного, громадського життя та ідеології цілям підготовки війни (згідно з Великою українською енциклопедією), використовують органи державної влади України та правозахисні організації, характеризуючи ситуацію на окупованих територіях України, зокрема те, що місцеві окупаційні адміністрації називають «військово-патріотичним вихованням».

Власне зміст документів у сфері патріотичного виховання псевдореспублік становить науковий інтерес у контексті дослідження переорієнтування та функціонування місцевої системи освіти, розбудови управлінської вертикалі, відповідальної за цю систему, нормативного забезпечення освітнього процесу. Аналіз цих документів може дати змогу охарактеризувати та узагальнити закладені у них ідеологічні смисли, спрямовані на відповідний вплив на місцеве населення, та у цілому сприяти реконструкції різноманітних аспектів життя мешканців окупованих районів Донбасу.

Мета статті – виявити основні напрями та проаналізувати зміст патріотичного (військово-патріотичного) виховання дітей, підлітків і студентської молоді на тимчасово окупованих територіях Донецької і Луганської областей (йдеться про території станом на 24 лютого 2022 року).

Виклад основного матеріалу. Із локалізацією збройного конфлікту в окремих районах Донецької і Луганської областей діяльність окупаційних адміністрацій на Донбасі зосередилася на подальшому «державотворенні» самопроголошених утворень, зокрема розробленні власного законодавства. Разом із проголошенням «республік» окупаційні адміністрації почали роботу з утвердження цього у свідомості місцевого населення, що потребувало не лише підписан-

ня формальних «конституцій» та розроблення «державної» символіки (гімну, герба й прапора), а й підтримання концепту «незалежності» через формування відповідних установок. На перший план вийшло поняття «патріотизм», у зв'язку з необхідністю «підготовки нового покоління до життя у повоєнних умовах», «трансформації світогляду громадян і їх життєвих установок, орієнтованих на національні інтереси» з огляду на те, що «до особистості висувуються нові вимоги ... що стверджують новий спосіб життя» («Концепция патриотического воспитания детей и учащейся молодежи... 2015»). Виховання патріотизму було віднесено до основних принципів державної політики у цілому, а всебічне виховання молоді, сприяння її духовному, патріотичному, моральному та фізичному розвитку визначено однією з цілей державної молодіжної політики («Об основах государственной молодежной политики». 2015; «Об образовании». 2016). Пізніше у «закон про освіту» було внесено зміни, де термін «виховання» було доповнено словами «формування в учнів почуття патріотизму, громадянськості, поваги до пам'яті захисників Вітчизни і подвигів Героїв Вітчизни...» («О внесении изменений... 2021»), що свідчило про важливість для окупаційної адміністрації питання патріотичного виховання місцевого населення.

Перші документи, безпосередньо пов'язані з патріотичним (військово-патріотичним) вихованням, з'явилися на тимчасово окупованих територіях Донбасу майже одночасно – у липні 2015 року. Так, у так званій ЛНР було розроблено «закон про систему патріотичного виховання громадян луганської народної республіки». Документ вмістив загальні положення (термінологічний апарат, цілі та задачі, принципи, суб'єктів системи патріотичного виховання), а також визначив суб'єктів «державного регулювання і управління» у сфері патріотичного виховання («О системе патриотического воспитания граждан... 2015»). Відповідальність за здійснення «державної політики з патріотичного виховання» було покладено на «міністерство освіти і науки ЛНР» («Об утверждении уполномоченного исполнительного органа государственной власти... 2017»). Закон про систему патріотичного виховання передбачав розроблення відповідних «державної та територіальних цільових програм». Наприкінці 2016 р. було затверджено «державну цільову програму “патріотичне виховання підростаючого покоління луганської народної республіки на 2016–2020 роки”». Під підростаючим поколінням малися на

увазі діти дошкільного, середнього та старшого шкільного віку.

У програмі було наведено визначення понять «патріотизм», «система патріотичного виховання», «патріотичне виховання», цілі та задачі, терміни виконання упродовж трьох етапів (проектного, практичного, аналітичного). Однією зі складових патріотичного виховання виділено військово-патріотичне, спрямоване на «...формування у населення готовності до військової служби як особливого виду державної служби». Відповідно, «...підвищення престижу державної та військової служби» стало однією із задач програми поряд із «утвердженням у свідомості та почуттях громадян патріотичних цінностей, поглядів та переконань, поваги до культурного та історичного минулого ЛНР; виховання громадян у дусі поваги до конституції, символів держави...». Практичний етап реалізації програми (липень 2016 – жовтень 2020) передбачав удосконалення форм, методів і змісту заходів патріотичного виховання, розроблення методичних рекомендацій, залучення представників «органів державної влади», місцевого самоврядування, закладів культури, громадських та релігійних організацій, засобів масової інформації, а також закладів освіти усіх рівнів у систему патріотичного виховання. Серед очікуваних результатів розробники виокремили «професійну орієнтацію учнів та їх залучення до військової, воєнізованої та державної служби» («Об утверждении Государственной целевой программы “Патриотическое воспитание подрастающего поколения... 2016»).

Першим документом із питань патріотичного виховання у так званій ДНР стала прийнята у 2015 р. «концепція патріотичного виховання дітей і молоді», затверджена спільним наказом «міністерства молоді, спорту і туризму» та «міністерства освіти і науки». Комплексна за характером концепція структурно складалася із 16 розділів: «Загальні положення», «Актуальність концепції», «Ціль і завдання патріотичного виховання», «Зміст і структура патріотичного виховання», «Принципи патріотичного виховання», «Система патріотичного виховання в загальноосвітніх школах, дошкільних, професійно-технічних закладах, установах додаткової освіти дітей і молоді, яка навчається, вищих навчальних закладах», «Інформаційно-аналітичне забезпечення процесів патріотичного виховання», «Нормативно-правове забезпечення процесів патріотичного виховання», «Організаційно-методичне забезпечення

процесів патріотичного виховання», «Організація взаємодії державних інститутів, ветеранських, творчих, молодіжних і інших організацій і об'єднань», «Підготовка і підвищення кваліфікації кадрів», «Фінансово-економічне забезпечення реалізації Концепції патріотичного виховання», «Шляхи реалізації Концепції», «Управління процесами патріотичного виховання», «Моніторинг», «Очікуваний результат».

Військово-патріотичне виховання, основна мета якого полягає у «формуванні у молоді патріотизму, готовності служити Вітчизні та її захисту», було визначено одним із напрямів патріотичного виховання. Його деталізовано як виховання, що «характеризується специфічною спрямованістю, глибоким розумінням кожним громадянином своєї ролі та місця у служінні Вітчизні, високою особистою відповідальністю за виконання вимог військової служби, переконаністю у необхідності формування необхідних якостей та навичок для виконання військового обов'язку у лавах збройних сил ДНР, інших військ, військових формувань».

Система військово-патріотичного виховання, у свою чергу, включає: військово-патріотичне виховання у процесі викладання суспільних дисциплін в освітніх закладах; масову військово-патріотичну та військово-шефську роботу; початкову військову підготовку у закладах середньої та професійно-технічної освіти; діяльність військових кафедр закладів вищої освіти; перепідготовку воїнів запасу; діяльність засобів масової інформації та творчих спілок. Очікуваним результатом, серед іншого, Концепція визначала «підвищення зацікавленості молоді до державної служби і служби в армії ДНР, готовності до захисту Вітчизни, зміцнення її обороноздатності і безпеки» («Концепция патриотического воспитания детей и учащейся молодежи... 2015»).

Основним інструментом втілення Концепції виступили програми патріотичного виховання. Перша програма була розроблена у 2017 р. і була розрахована на дворічний термін – 2017–2018 роки. Розробники документа розглядали патріотичне виховання як складову «державної ідеології», котру, у свою чергу, визначено частиною ідеології «руського мира». Як і у Концепції, одним із очікуваних результатів виконання програми було значне підвищення рівня військово-патріотичного виховання, спрямованого на забезпечення готовності до захисту Вітчизни, підвищення престижу військової служби у місцевих незаконних збройних формуваннях.

Безпосередньо План заходів по реалізації програми передбачав: розроблення нормативно-правової бази, консолідацію та координацію діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, освітніх організацій, громадських та ветеранських організацій у сфері патріотичного виховання молоді; удосконалення процесу патріотичного виховання та формування громадської думки дітей та молоді з питань патріотичного виховання, розвиток структури центрів патріотичного виховання; координацію та інтеграцію діяльності клубів та клубних об'єднань з патріотичного виховання за місцем проживання; проведення творчих конкурсів, семінарів, конференцій у сфері патріотичного виховання дітей та молоді, проведення заходів щодо організації взаємодії молодіжних та ветеранських організацій, культурно-масових заходів; створення молодіжних теле- та радіопередач патріотичного змісту у ЗМІ, організацію системи ефективної спортивної, трудової, допризовної та психологічної підготовки молоді; проведення акцій; створення та показ відеофільмів та відеоархіву спогадів учасників локальних війн та учасників «великої вітчизняної війни» 1941–1945 років; розвиток банку інформаційних матеріалів щодо забезпечення патріотичного виховання громадян; організацію заохочення за досягнуті успіхи у патріотичному вихованні («Об утверждении Программы “Патриотическое воспитание детей и молодежи... 2017»).

Програма патріотичного виховання, розроблена у 2020 р., була розрахована на три роки (2020–2022 роки) і суттєво відрізнялася від попередньої. Її розробники («міністерство молоді, спорту і туризму») здійснили моніторинг стану сфери патріотичного виховання, навели дані щодо кількості місцевих патріотичних організацій та їх вихованців, а також проведених заходів у період 2017–2019 років. Вказані кількісні показники свідчать про їх збільшення з кожним роком. Водночас розробники програми визнавали слабкий інтерес дітей та молоді до роботи громадських об'єднань, діяльність яких пов'язана з патріотичним вихованням («Об утверждении Республиканской программы патриотического воспитания граждан... 2020»).

Кількість завдань, порівняно з попередньою програмою, також було збільшено, наведено методику оцінювання її ефективності, розширено план заходів із деталізацією фінансового забезпечення їх реалізації. Так, загальні обсяги фінансування «програми» на три роки склали 58 927 млн

руб., у тому числі за рахунок «республіканського» бюджету – 53 868 млн руб., місцевого бюджету (бюджет міст і районів) – 0,54215 тис. руб., інших джерел – 4 517 млн руб. Порівняно з планом на 2017–2018 роки, у плані заходів 2020 року значне місце було відведено спортивним заходам, а також участі релігійних організацій у патріотичному вихованні молоді («Об утверждении Республиканской программы патриотического воспитания граждан... 2020»).

На відміну від першої програми, у другій безпосередньо згадується російська федерація у контексті «популяризації подвигів героїв і діячів історії і культури Росії, активізації інтересу до вивчення історії Росії, формування почуття поваги до минулого нашої держави» (яка саме держава не уточнювалося. – авт.). Крім того, розробники вказували на можливість набуття досвіду реалізації «державної політики у сфері патріотичного виховання» у російській федерації, передбачили проведення онлайн-конференцій для керівників місцевих клубів, ветеранських і молодіжних організацій із представниками рф («Об утверждении Республиканской программы патриотического воспитания граждан... 2020»).

З точки зору практичної роботи з молоддю розробники програм значну увагу зосереджували на діяльності військово-патріотичних організацій (клубів, секцій, гуртків, об'єднань), розвитку їх мережі, збільшенні кількості дітей та молоді, залучених до їх роботи, тих, які пройшли підготовку у військово-спортивних таборах («Об утверждении Государственной целевой программы “Патриотическое воспитание подрастающего поколения...», 2016; «Об утверждении Республиканской программы патриотического воспитания граждан... 2020»). Більше того, кількість діючих патріотичних об'єднань, клубів, центрів (у тому числі дитячих та молодіжних) і військово-спортивних таборів; громадян, які регулярно беруть участь у їх роботі або пройшли підготовку у воєнізованих таборах було визначено критеріями результативності системи патріотичного виховання («Об утверждении порядка использования системы объективных критериев... 2017»). Дійсно, упродовж 2014–2019 рр. мережа військово-патріотичних клубів у так званій ДНР збільшилася у 3 рази, а кількість їх вихованців – у 3,5 рази за аналогічний період («Об утверждении Республиканской программы патриотического воспитания граждан... 2020»). Вочевидь, функціонування подібних об'єднань мало визначальне значення у системі патріотичного виховання окупованих

територій, адже були спрямовані безпосередньо на мілітаризацію молоді через опанування базової військової підготовки (Oliinyk, H. & Vækken, H. 2023). Діяльність парамілітарних організацій, у свою чергу, регламентувалася окремими документами: «тимчасовим порядком діяльності патріотичних, військово-патріотичних, спортивно-патріотичних молодіжних і дитячих об'єднань ДНР», «типовою програмою підготовки вихованців військово-патріотичних клубів, гуртків і об'єднань ДНР» («Об утверждении Республиканской программы патриотического воспитания граждан... 2020).

Окрема увага у документах була приділена історії (воєнній історії) як джерелу патріотичного виховання. Через географічну обмеженість окупованих районів тематика, що склала зміст військово-патріотичних заходів, була також лімітована часовими і просторовими рамками. Це обумовлювало фокусування на історії періоду ХХ – початку ХХІ століть та у межах Радянського Союзу з акцентом на краєзнавчій тематиці (промисловий розвиток Донбасу в повоєнний час, місцеві історичні персоналії, у першу чергу Герої Радянського Союзу, Герої Праці) та воєнно-історичній («велика вітчизняна війна» у цілому, звільнення Донбасу тощо).

Загалом заплановані програмою заходи проводилися за двома ключовими тематичними напрямками: радянська мілітарна історія (спортивно-патріотична гра «Зірниця», воєнно-тактична гра «Зоря: доба на броні», акції «Вахта пам'яті», «Вулиця героя», «Безсмертний полк» тощо) та сучасна локальна мілітарна історія, зокрема проголошення псевдореспублік, початок і хід збройного конфлікту, розв'язаного навесні 2014 р., героїзація та меморіалізація учасників місцевих незаконних збройних формувань («день республіки», проєкт «Зірка Героя», «Алея Слави» тощо). Таким чином, стереотип, що культивувався за радянських часів, про «бойову та трудову славу Донбасу» трансформувався, увібравши події сучасності. У рамках «підвищення рівня знань громадян про події, що стали основою державних свят і пам'ятних дат було визначено обов'язкові дні для проведення «уроків мужності»: на свята, встановлені ще за радянських часів («день визволення Донбасу», «день виведення військ з Афганістану», «день захисника вітчизни», «день перемоги»), та у дні, пов'язані з так званим державотворенням («день прапора донецької народної республіки», «день донецько-криворізької республіки», «день республіки») («Об утвержде-

нии Республиканской программы патриотического воспитания граждан... 2020).

Для забезпечення узгодженості зусиль із організації та проведення заходів виховного характеру у псевдореспубліках було створено «Координаційні ради з питань патріотичного виховання» міського/районного рівня («О создании Координационного совета по вопросам патриотического воспитания... 2015; «Об утверждении Положения о Координационном совете... 2017; «О создании Координационного совета по вопросам патриотического воспитания... 2019). Їх діяльність як консультативно-дорадчих органів полягала у консолідації і координації діяльності органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, військових частин, підприємств, установ, організацій, засобів масової інформації, а також громадських об'єднань у сфері патріотичного виховання. До основних функцій Рад належали підготовка пропозицій із питань патріотичного виховання, участь у підготовці відповідних програм та проєктів, організація та проведення різноманітних заходів («Об утверждении Положения о Координационном совете... 2017; «О создании Координационного совета по вопросам патриотического воспитания... 2019).

До прикладу, в тимчасово окупованому м. Єнакієве (Донецька обл.) під егідою місцевої Координаційної ради у 2019 р. було проведено понад 200 заходів патріотичного спрямування за участю місцевих мешканців, зокрема учнівської та студентської молоді: військово-патріотичні змагання з початкової військової та медико-санітарної підготовки «Майбутній воїн» та «Молода Гвардія»; екскурсійні поїздки до військово-історичного музею «великої вітчизняної війни» (м. Донецьк), меморіального комплексу «Савур-Могила»; акції «Вахта пам'яті», «Згадаймо всіх поіменно», «Ветеран живе поряд», мітинги, присвячені «дню перемоги», «дню республіки», «дню визволення міста». За сприяння Ради у місцевих закладах освіти усіх рівнів було організовано: лекції, доповіді, бесіди, тематичні вечори, зустрічі з ветеранами «великої вітчизняної війни» 1941–1945 рр. та учасниками місцевих незаконних збройних формувань, «уроки мужності», військово-спортивні та військово-технічні ігри, походи по місцях боїв («Об итогах работы Координационного совета... 2020).

Варто зауважити, що кількість проведених військово-спортивних заходів, спрямованих на підвищення мотивації молоді до військової служби та готовності до захисту Вітчизни, та учас-

ників таких заходів; закладів освіти, над якими шефствують військові формування, а також кількість молоді, яка виконала нормативи фізкультурно-спортивного комплексу «Готовий до праці та оборони», було визначено індикаторами ефективності військово-патріотичного виховання («Об утверждени порядка использования системы объективных критериев... 2017»). Водночас, кількісні показники не можуть свідчити про ефективність, адже підхід до організації подібних заходів спирався на можливості адміністративного апарату. Тобто організатори заходів забезпечували високу явку учасників, особливо серед учнівської/студентської молоді, котра не мала змоги уникнути участі.

Адміністрація закладів освіти, у свою чергу, розроблювала внутрішню нормативну базу для здійснення патріотичного виховання молоді. До прикладу, «Концепція виховної роботи Донецького національного університету» однією зі стратегічних задач виховної роботи у закладі визначала *«формування і розвиток у студентів патріотичної свідомості, прагнення виконувати професійний і військовий обов'язок»*. «Програма патріотичного виховання студентів на 2016–2020 роки», у свою чергу, передбачала проведення кафедрними заходів як у ході освітньої, так і позааудиторної діяльності студентів. Заплановані заходи під час освітнього процесу передбачали проведення тематичних лекцій, присвячених знаменним датам «республіки», розроблення навчальних курсів зі всесвітньої історії, історії росії та «Вітчизни», виконання курсових робіт з цієї тематики, роботу в археологічному музеї. Тематика заходів позааудиторної діяльності також мала виразний воєнно-історичний характер («Концепция воспитательной работы. Программа патриотического воспитания... 2016»).

«Методичні рекомендації для педагогічних працівників освітніх установ середньої професійної освіти з підвищення рівня патріотичного, духовно-морального виховання молоді, формування активної життєвої позиції» одним із напрямів системи роботи з патріотичного виховання визначають військово-патріотичне виховання. Воно, у свою чергу, спрямоване на формування позитивного ставлення студентів до військової служби, підвищення її престижу через зустрічі з ветеранами «великої вітчизняної війни», відвідування військових частин, зустрічі з їх особовим складом, їх спільні військово-патріотичні, військово-спортивні заходи тощо («Об утверждении Методических рекомендаций... 2016»). Готов-

ність студентської молоді виконувати військовий обов'язок, вочевидь, розглядалася як важлива умова для можливої мобілізації. Дійсно, ця категорія осіб підлягала загальному призову, оголошеному на окупованих територіях у лютому 2022 р., і була залучена до бойових дій проти Сил оборони України.

Незважаючи на те, що з 2014 р. тимчасово окуповані території Донецької і Луганської областей імітували державність, зокрема через розроблення нормативно-правової бази, тенденція укріплення зв'язків псевдореспублік із росією не лише зберігалася, а й посилювалася, що відображалося у відповідних документах, зокрема, «доктрині “російський Донбас”», розробленій у 2021 році. Хоча вона й не мала безпосереднього відношення до патріотичного (військово-патріотичного) виховання, однак, висвітлювала погляди російського керівництва на подальше існування псевдореспублік: вони позиціонувалися як «російські національні держави». При цьому однією із задач «доктрини» було визначено «укріплення російської національної самосвідомості, патріотизму... народу Донбасу...». Серед інших задач: «засвідчити факт історичної, духовно-культурної і соціально-економічної єдності з Росією, актуалізувати положення про нерозривні і взаємовигідні економічні зв'язки Донбасу з Росією; визначити духовну спадщину Донбасу як самобутню і невід'ємну складову російської культури; повернути Донбас у якості суб'єкта до сфери російського історичного простору». Також у «доктрині» було відкрито задекларовано наміри політичного керівництва російської федерації щодо подальших дій відносно тимчасово окупованих територій України: їхнє «майбутнє лише з Росією» через подальше набуття мешканцями псевдореспублік російського громадянства, інтеграцію з її соціальними, культурними та економічними інститутами. Зокрема, у червні того ж року «наказом» так званого міністерства освіти і науки «ДНР» було проголошено про повну інтеграцію «республіканської» системи освіти в освітній простір російської федерації, зокрема було введено вивчення предмета «Росія у світі» («О внесении изменений в Государственный образовательный стандарт... 2021»). Не менш важливими видаються твердження про «встановлення контролю ДНР і ЛНР над усіма територіями Донецької і Луганської областей», «ліквідація української держави у сучасному вигляді...» («Доктрина “Русский Донбас”». 2021), що лише підтверджувало наміри військово-політичного керівництва російської

федерації продовжувати збройну агресію проти України. Для молоді окупованих районів Донбасу, особливо юнаків призовного віку, це означало лише посилення мілітаризації.

Висновки. З 2015 р. «патріотичне виховання» населення, особливо дітей, які народилися під час окупації, стало важливим напрямом роботи у квазіреспубліках. Підготовка та формування готовності до «захисту Вітчизни» потребували відповідної ідеологічної основи, що знайшла своє відображення у нормативних документах у сфері патріотичного виховання. Перші документи у так званих ДНР/ЛНР з'явилися майже одночасно – влітку 2015 року. Основоположними нормативними актами у сфері патріотичного виховання молоді квазіутворень ОРДЛО стали «концепція патріотичного виховання дітей і молоді, яка навчається, донецької народної республіки» та «закон про систему патріотичного виховання громадян луганської народної республіки». Реалізація викладених у них положень почала здійснюватися через відповідні програми. У цілому, у період 2015–2021 рр. окупаційні адміністрації розробили низку документів у цій сфері: законів, концепцій, програм, наказів, методичних рекомендацій тощо.

Аналіз їх змісту дає можливість виокремити певні узагальнюючі положення. Очікуваний

результат реалізації завдань з військово-патріотичного виховання пов'язаний із військовою справою: підвищення престижу військової служби (відповідно укомплектованість незаконних збройних формувань та кількість поданих заявок до проходження військової служби), готовність місцевої молоді до захисту «Вітчизни» та виконання військового обов'язку у разі оголошення загальної мобілізації (набуття базової військової підготовки у військово-патріотичних клубах, воєнізованих таборах тощо). При цьому використане у документах поняття «Вітчизна» не мало конкретної географічної прив'язки. Змістове наповнення заходів військово-патріотичного виховання ґрунтувалося на тематиці, що так чи інакше апелювала до подій «великої вітчизняної війни», а також збройного конфлікту, розв'язаного на Донбасі на початку 2014 року. У більш пізніх документах згадується росія у контексті вивчення її історії, укріплення гуманітарних зв'язків, зокрема через співробітництво у сфері військово-патріотичного виховання тощо. Інтенсифікація інтеграційних процесів між так званими ДНР/ЛНР та російською федерацією дише посилювалася і сягнула кульмінації із початком широкомасштабного вторгнення в Україну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Bækken, H. (2024). Forging Frontline Russians: Militarized Patriotism and Identity Policy in the Occupied Donbas. *Communist and Post-Communist Studies*, pp. 1–25.

Barbieri, J. (2023). Raising Citizen-Soldiers in Donbas: Russia's Role in Promoting Patriotic Education Programmes in the Donetsk and Luhansk Peoples' Republics. *Ethnopolitics*, p. 1–22.

Oliinyk, H. & Bækken, H. (2023). Military-Patriotic Infrastructure of the Russian Proxy Republics in Eastern Ukraine (2014–2022). URL: <https://fhs.brage.unit.no/fhs-xmlui/handle/11250/3101161> [дата зверн.: 03.01.2025].

Pashkova, O. (2023). Militarization of the youth of the temporary occupied territories of the Donetsk and Luhansk regions as a systemic phenomenon. (Ed. M. Koval). *Theoretical and applied aspects of the Russian-Ukrainian war: hybrid aggression and national resilience*. Kharkiv: TECHNOLOGY CENTER PC, pp. 244–250.

«Доктрина “Русский Донбасс”» (2021). URL: <https://web.archive.org/web/20250102213720/https://russian-center.ru/8315-2/> [дата зверн.: 17.01.2025].

«Концепция воспитательной работы. Программа патриотического воспитания студентов Донецкого национального университета на 2016–2020 годы: сборник нормативных актов Донецкого национального университета». (2016). URL: <https://surl.li/rvunmc> [дата зверн.: 17.01.2025].

«Концепция патриотического воспитания детей и учащейся молодежи Донецкой Народной Республики». (2015). URL: https://school6.ya-dn.ru/p_classruk/20191114-1.pdf [дата зверн.: 17.01.2025].

«О внесении изменений в Государственный образовательный стандарт среднего общего образования». (2021). URL: <https://web.archive.org/web/20220225101346/http://npa.dnronline.su/2021-07-02/prikaz-ministerstva-obrazovaniya-i-nauki-donetskoj-narodnoj-respubliki-80-np-ot-23-06-2021-g-o-vnesenii-izmenenij-v-gosudarstvennyj-obrazovatelnyj-standart-srednego-obshhego-obrazovaniia.html> [дата зверн.: 17.01.2025].

«О внесении изменений в Закон Луганской Народной Республики «Об образовании» по вопросам воспитания обучающихся». (2021). URL: <https://web.archive.org/web/20250214134724/https://lug-info.ru/storage/b/d/f/3790/0dea7e09-3d90-4f46-b66a-1c9b88bd8d6c.pdf> [дата зверн.: 17.01.2025].

«О системе патриотического воспитания граждан Луганской Народной Республики». (2015). URL: <https://web.archive.org/web/20210612110643/https://www.nslnr.su/zakonodatelstvo/normativno-pravovaya-baza/1732/> [дата зверн.: 17.01.2025].

«О создании Координационного совета по вопросам патриотического воспитания детей и молодежи». (2015). URL: surl.li/imjuxr [дата зверн.: 17.01.2025].

«О создании Координационного совета по вопросам патриотического воспитания граждан Донецкой Народной Республики». (2019). URL: <https://surl.li/mrkmin> [дата зверн.: 17.01.2025].

«Об итогах работы Координационного совета по вопросам патриотического воспитания граждан при администрации города Енакиево за 2019 год». (2020). URL: https://web.archive.org/web/20200403130829/http://enakievo.org/assets/docs/rasporyageniya_glavi/2020/02/rasporyagenie_122_25.02.2020.pdf [дата зверн.: 17.01.2025].

«Об образовании». (2016). URL: <https://web.archive.org/web/20201203002502/https://www.nslnr.su/zakonodatelstvo/normativno-pravovaya-baza/3606/> [дата зверн.: 17.01.2025].

«Об основах государственной молодежной политики». (2015). URL: <https://web.archive.org/web/20210426203428/https://nslnr.su/zakonodatelstvo/normativno-pravovaya-baza/1891/> [дата зверн.: 17.01.2025].

«Об утверждении Государственной целевой программы “Патриотическое воспитание подрастающего поколения Луганской Народной Республики на 2016-2020 годы”». (2016). URL: https://web.archive.org/web/20180128040531/http://krasnodon.su/images/pdf2017/celevaya-programma_patrioticheskoe-vospitanie-podrastayuschego-pokoleniya-lnr-na-2016-2020-gg.pdf [дата зверн.: 17.01.2025].

«Об утверждении Методических рекомендаций для педагогических работников образовательных учреждений среднего профессионального образования по повышению уровня патриотического, духовно-нравственного воспитания молодежи, формированию активной гражданской позиции». (2016). URL: <https://web.archive.org/web/20250214135713/http://mondnr.ru/dokumenty/send/11-metodicheskie-materialy/127-metodicheskie-rekomendatsii> [дата зверн.: 17.01.2025].

«Об утверждении Положения о Координационном совете по вопросам патриотического воспитания детей и молодежи». (2017). URL: <https://web.archive.org/web/20250214133441/https://sovminlnr.ru/docs/30.10.2017/u670.pdf> [дата зверн.: 17.01.2025].

«Об утверждении порядка использования системы объективных критериев, которые выступают в качестве обобщенных оценочных показателей (индикаторов) результативности системы патриотического воспитания». (2017). URL: <https://is.gd/yAXxGW> [дата зверн.: 17.01.2025].

«Об утверждении Программы “Патриотическое воспитание детей и молодежи Донецкой Народной Республики”». (2017). URL: https://web.archive.org/web/20220224111913/http://mincult.govdnr.ru/sites/default/files/rasporiazhglavan252_09082017.pdf [дата зверн.: 17.01.2025].

«Об утверждении Республиканской программы патриотического воспитания граждан Донецкой Народной Республики на 2020-2022 годы». (2020). URL: <https://pravdnr.ru/wp-content/uploads/2020/05/postanovlenie-22-3.pdf> [дата зверн.: 17.01.2025].

«Об утверждении уполномоченного исполнительного органа государственной власти, ответственного за осуществление государственной политики по патриотическому воспитанию». (2017). URL: <https://nslnr.su/zakonodatelstvo/normativno-pravovaya-baza/4925/> [дата зверн.: 17.01.2025].

URL: <https://web.archive.org/web/20200927221110/https://nslnr.su/zakonodatelstvo/konstitutsiya/> [дата зверн.: 17.01.2025].

Калінічева, Г.І. (за заг. ред.). (2020). *Вища освіта України в контексті цивілізаційних змін та викликів: стан, проблеми, перспективи розвитку*. Київ: Фенікс, 400 с.

Мовчан, С., Суляліна, М., Галай, А. (2020). *Освітнє поле на тимчасово окупованих територіях України (2014-2019 рр.)*. Київ, 59 с.

Пашкова, О. (2023). Нормативно-правова основа мілітаризації молоді тимчасово окупованих територій Донецької і Луганської областей. *Українське військо: сучасність та історична ретроспектива: Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції*. Київ, Україна, 23 листопада 2022 р. Київ: НУОУ, с. 73.

Свинаренко, Н. (2022). Втілення російських державних доктрин у освіті на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей (2014-2022). (Ред. В. Бодак, М. Пантюк, М. Галів, В. Льницький, М. Віхляєв). *Російсько-українська війна (2014–2022): історичні, політичні, культурно-освітні, релігійні, економічні та юридичні аспекти*. Рига : Baltija Publishing, с. 646–653.

Тищенко, Ю., Каздобіна, Ю., Гучакова, Т., Смірнов, О., Горобчишина, С. & Дуда, А. (2016). *Крим після анексії. Державна політика, виклики, рішення та дії. Біла книга*. Київ: ТОВ «Агентство» Україна», 148 с.

REFERENCES

Bækken, H. (2024). Forging Frontline Russians: Militarized Patriotism and Identity Policy in the Occupied Donbas. *Communist and Post-Communist Studies*, pp. 1–25. [in English].

Barbieri, J. (2023). Raising Citizen-Soldiers in Donbas: Russia’s Role in Promoting Patriotic Education Programmes in the Donetsk and Luhansk Peoples’ Republics. *Ethnopolitics*, p. 1–22. [in English].

“Doktrina “Russkyi Donbass”. (2021). [“The Russian Donbass Doctrine”]. URL: <https://web.archive.org/web/20250102213720/https://russian-center.ru/8315-2/> [Accessed: 17.01.2025]. [in Russian].

Kalinicheva, H.I. (ed.). (2020). *Vyshcha osvita Ukrainy v konteksti tsyvilizatsiinykh zmin ta vyklykiv: stan, problemy, perspektyvy rozvytku* [Higher education of Ukraine in the context of civilizational changes and challenges: state, problems, development prospects]. Kyiv: Feniks, 400 s. [in Ukrainian].

“Konceptiya patrioticheskogo vospitaniya detej i uchashesysya molodezhi Doneckoj Narodnoj Respubliki”. (2015). [The concept of patriotic education of children and students of the Donetsk People’s Republic]. URL: https://school6.ya-dn.ru/p_classruk/20191114-1.pdf [Accessed: 17.01.2025]. [in Russian].

“Konceptiya vospitatelnoj raboty. Programma patrioticheskogo vospitaniya studentov Doneckogo nacionalnogo universiteta na 2016-2020 gody: sbornik normativnyh aktov Doneckogo nacionalnogo universiteta”. (2016). [“Concept of educational work. Patriotic education program for students of Donetsk National University for 2016-2020: collection of normative acts of Donetsk National University”]. URL: <https://surl.li/rvunmc> [Accessed: 17.01.2025]. [in Russian].

Movchan, S., Sulialina, M. & Halai, A. (2020). *Osvitnie pole na tymchasovo okupovanykh terytoriiakh Ukrainy (2014-2019 rr.)* [Educational field in the temporarily occupied territories of Ukraine (2014-2019)]. Kyiv, 59 s. [in Ukrainian].

Oliinyk, H. & Bækken, H. (2023). Military-Patriotic Infrastructure of the Russian Proxy Republics in Eastern Ukraine (2014–2022). URL: <https://fhs.brage.unit.no/fhs-xmlui/handle/11250/3101161> [Accessed 03.01.2025]. [in English].

“O sisteme patrioticheskogo vospitaniya grazhdan Luganskoj Narodnoj Respubliki”. (2015). [“On the system of patriotic education of citizens of the Luhansk People’s Republic”]. URL: <https://web.archive.org/web/20210612110643/https://www.nslnr.su/zakonodatelstvo/normativno-pravovaya-baza/1732/> [Accessed: 17.01.2025]. [in Russian].

“O vnesenii izmenenij v Gosudarstvennyj obrazovatelnyj standart srednego obshego obrazovaniya”. (2021). [“On Amendments to the State Educational Standard of Secondary General Education”]. URL: <https://web.archive.org/web/20220225101346/http://npa.dnronline.su/2021-07-02/prikaz-ministerstva-obrazovaniya-i-nauki-donetskoj-narodnoj-respubliki-80-np-ot-23-06-2021-g-o-vnesenii-izmenenij-v-gosudarstvennyj-obrazovatelnyj-standart-srednego-obshhego-obrazovani.html> [Accessed: 17.01.2025]. [in Russian].

“O vnesenii izmenenij v Zakon Luganskoj Narodnoj Respubliki “Ob obrazovanii” po voprosam vospitaniya obuchayushchihsya”. (2021). [“On Amendments to the Law of the Luhansk People’s Republic “On Education” on issues of moral education of students]. URL: <https://web.archive.org/web/20250214134724/https://lug-info.ru/storage/b/d/f/3790/0dea7e09-3d90-4f46-b66a-1c9b88bd8d6c.pdf> [Accessed: 17.01.2025]. [in Russian].

“Ob obrazovanii”. (2016). [“On education”]. URL: <https://web.archive.org/web/20201203002502/https://www.nslnr.su/zakonodatelstvo/normativno-pravovaya-baza/3606/> [Accessed: 17.01.2025]. [in Russian].

“Ob osnovah gosudarstvennoj molodezhnoj politiki”. (2015). [“On the Fundamentals of State Youth Policy”]. URL: <https://web.archive.org/web/20210426203428/https://nslnr.su/zakonodatelstvo/normativno-pravovaya-baza/1891/> [Accessed: 17.01.2025]. [in Russian].

“Ob utverzhenii Gosudarstvennoj celevoj programmy “Patrioticheskoe vospitanie podrastayushego pokoleniya Luganskoj Narodnoj Respubliki na 2016-2020 gody”. (2016). [“On approval of the State Target Program “Patriotic education of the younger generation of the Luhansk People’s Republic for 2016-2020”]. URL: https://web.archive.org/web/20180128040531/http://krasnodon.su/images/pdf2017/celevaya-programma_patrioticheskoe-vospitanie-podrastayushego-pokoleniya-lnr-na-2016-2020-gg.pdf [Accessed: 17.01.2025]. [in Russian].

“Ob utverzhenii Metodicheskikh rekomendacij dlya pedagogicheskikh rabotnikov obrazovatelnyh uchrezhdenij srednego professionalnogo obrazovaniya po povysheniyu urovnya patrioticheskogo, duhovno-nravstvennogo vospitaniya molodyozhi, formirovaniyu aktivnoj grazhdanskoj pozicii”. (2016). [“On approval of the Methodological recommendations for teaching staff of educational institutions of secondary vocational education on increasing the level of patriotic, spiritual and moral education of young people, and the formation of an active civic position”]. URL: <https://web.archive.org/web/20250214135713/http://mondnr.ru/dokumenty/send/11-metodicheskie-materialy/127-metodicheskie-rekomendatsii> [Accessed: 17.01.2025]. [in Russian].

“Ob utverzhenii poryadka ispolzovaniya sistemy obektivnyh kriteriev, kotorye vystupayut v kachestve obobshennyh ocenochnyh pokazatelej (indikatorov) rezultativnosti sistemy patrioticheskogo vospitaniya”. (2017). [“On approval of the procedure for using a system of objective criteria that act as generalized evaluation indicators of the effectiveness of the patriotic education system”]. URL: <https://is.gd/yAXxGW> [Accessed: 17.01.2025]. [in Russian].

“Ob utverzhenii Programmy “Patrioticheskoe vospitanie detej i molodezhi Doneckoj Narodnoj Respubliki”. (2017). [“On approval of the Program “Patriotic education of children and youth of the Donetsk People’s Republic”]. URL: https://web.archive.org/web/20220224111913/http://mincult.govdnr.ru/sites/default/files/rasporyazhglavan252_09082017.pdf [Accessed: 17.01.2025]. [in Russian].

“Ob utverzhenii Respublikanskoj programmy patrioticheskogo vospitaniya grazhdan Doneckoj Narodnoj Respubliki na 2020-2022 gody”. (2020). [“On approval of the Republican program of patriotic education of citizens of the Donetsk People’s Republic for 2020-2022”]. URL: <http://web.archive.org/web/20200511022053/https://pravdnr.ru/wp-content/uploads/2020/05/postanovlenie-22-3.pdf> [Accessed: 17.01.2025]. [in Russian].

“Ob utverzhenii upolnomochennogo ispolnitelnogo organa gosudarstvennoj vlasti, otvetstvennogo za osushchestvlenie gosudarstvennoj politiki po patrioticheskomu vospitaniyu”. (2017). [“On approval of the authorized executive body of state power responsible for the implementation of state policy on patriotic education”]. URL: <https://nslnr.su/zakonodatelstvo/normativno-pravovaya-baza/4925/> [Accessed: 17.01.2025]. [in Russian].

“Ob utverzhenii Polozheniya o Koordinacionnom sovete po voprosam patrioticheskogo vospitaniya detej i molodezhi”. (2017). [On approval of the Regulation on the Coordinating Council on issues of patriotic education of children and youth]. URL: <https://web.archive.org/web/20250214133441/https://sovminlnr.ru/docs/30.10.2017/u670.pdf> [Accessed: 17.01.2025]. [in Russian].

“O sozdanii Koordinacionnogo soveta po voprosam patrioticheskogo vospitaniya detej i molodezhi”. (2015). [On the establishment of the Coordinating Council on issues of patriotic education of children and youth]. URL: surl.li/imjyxr [Accessed: 17.01.2025]. [in Russian].

“O sozdanii Koordinacionnogo soveta po voprosam patrioticheskogo vospitaniya grazhdan Doneckoj Narodnoj Respubliki”. (2019). [On the establishment of the Coordination Council on issues of patriotic education of citizens of the Donetsk People’s Republic]. URL: <https://surl.li/mrkmin> [Accessed: 17.01.2025]. [in Russian].

“Ob itogah raboty Koordinacionnogo soveta po voprosam patrioticheskogo vospitaniya grazhdan pri administracii goroda Enakievo za 2019 god”. (2020). [“On the results of the work of the Coordinating Council on patriotic education of citizens under the Yenakiyevo City Administration for 2019”]. URL: https://web.archive.org/web/sitemap/https://web.archive.org/web/20200403130829/http://enakievo.org/assets/docs/rasporyageniya_glavi/2020/02/rasporyagenie_122_25.02.2020.pdf [Accessed: 17.01.2025]. [in Russian].

Pashkova, O. (2023). Militarization of the youth of the temporary occupied territories of the Donetsk and Luhansk regions as a systemic phenomenon. (Ed. M. Koval). *Theoretical and applied aspects of the Russian-Ukrainian war: hybrid aggression and national resilience*. Kharkiv: TECHNOLOGY CENTER PC, pp. 244–250. [in English].

Pashkova, O. (2023). Normatyvno-pravova osnova militaryzatsii i molodi tymchasovo okupovanykh terytorii Donetskoj i Luhanskoj oblasti [Regulatory and legal basis of militarization of youth of the temporarily occupied territories of Donetsk and Luhansk regions]. *Ukrainske viisko: suchasnist ta istorychna retrospektyva: Zbirnyk*

materialiv III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Kyiv, Ukraina, 23 lystopada 2022 r. Kyiv: NUOU, s. 73. [in Ukrainian].

Svynarenko, N. (2022). Vtillennia rosiiskykh derzhavnykh doktryn u osviti na tymchasovo okupovanykh terytoriiakh Donetskoi ta Luhanskoï oblasti (2014-2022) [Implementation of Russian state doctrines in education in the temporarily occupied territories of Donetsk and Luhansk regions (2014-2022)]. (Red. V. Bodak, M. Pantiuk, M. Haliv, V. Ilnytskyi, M. Vikhliayev). *Rosiisko-ukrainska viina (2014–2022): istorychni, politychni, kulturno-osvitni, relihiini, ekonomichni ta yurydychni aspekty*. Ryha : Baltija Publishing, s. 646–653. [in Ukrainian].

Tyshchenko, Yu., Kazdobina, Yu., Huchakova, T., Smirnov, O., Horobchyshyna, S. & Duda, A. (2016). *Krym pislia aneksii. Derzhavna polityka, vyklyky, rishennia ta dii. Bila knyha* [Crimea after annexation. Public policy, challenges, solutions and actions. The white book]. Kyiv: TOV “Ahentstvo” Ukraina”, 148 s. [in Ukrainian].

Olha PASHKOVA

PhD of Historical Sciences

The National Defence University of Ukraine

(Kyiv, Ukraine)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6525-4613>

MILITARIZATION OF YOUTH IN THE TEMPORARILY OCCUPIED TERRITORIES OF DONBAS THROUGH THE PRISM OF REGULATORY DOCUMENTS OF THE OCCUPIED ADMINISTRATIONS (2015–2021)

Maintaining the loyalty of the population of the temporarily occupied territories of Donbas to the occupation administrations and the russian regime, promoting and entrenching the ideology of the “russian world”, squeezing everything Ukrainian out of public life and forming a cult of war among children and youth required an appropriate “legislative” basis. Considering that, the occupation administrations began to develop a “normative framework” to regulate the issues of “patriotic education” of the local population.

Regulatory and legal acts (laws, concepts, programs, methodological recommendations, etc.) developed in the period 2015–2021 reflected the main approaches and views on the education of “republicans”, identified the subjects of state regulation and management in this area. The content of patriotic (military-patriotic) education measures was based on the narratives of Soviet and modern russian historical thought, appealed to military themes (the Great Patriotic War of 1941–1945, the liberation of Donbas from the “fascists”, the modern armed conflict) and the exploitation of nostalgia for Soviet educational practices (“Ready for labour and defence”).

The main object of influence (target audience) was local youth, including secondary and high school children, as well as students. The militarization (or so-called military-patriotic education) of the population was aimed, on the one hand, at forming the “worldview” of young people (primarily the generation of children born during the period of temporary occupation since 2014), and on the other hand, at preparing them for “defending the Motherland” in case of an escalation of the armed conflict between russia and Ukraine.

Thus, the overall goal of forming the “patriotism” of the population of the occupied territories of Donetsk and Luhansk regions was to maintain their loyalty to the occupation administrations, develop personnel potential for staffing local illegal armed formations, and use them as a mobilization resource.

Keywords: *regulatory framework, legislation, military-patriotic education, militarization, occupation, youth.*